

**POSTMODERNIZM UNSURLARINING HOZIRGI O‘ZBEK
ADABIYOTIDA IFODALANISH SHAKLLAR**

Bahora Ibragimova Zohid qizi
Alfraganus universiteti filologiya fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

ANOTATSIYA

Postmodernizm unsurlarining hozirgi o‘zbek adabiyotida ifodalanish shakllari o‘zbek adabiyotshunosligining eng dolzarb va murakkab mavzularidan biri bo‘lib, bu mavzu adabiyotning globalizatsiya ta’siri, milliy o‘zlikni qayta talqin qilish, badiiy shakllarning yangilanishi va zamonaviy jarayonlarni yoritadi. Ushbu maqola hozirgi o‘zbek adabiyotida postmodernizm unsurlarining ifodalanish shakllarini batafsil tahlil qiladi, xususan, Hamid Ismailovning “We Computers”, “The Railway” romanlari, Tohir Malikning fantastik asarlari, Abdulla Qodiriy va boshqa yozuvchilarning ishlarida postmodernizmning metafiksiya, parodiya, janr parodiyasi, vaqt-makon sintezi, identifikatsiya muammolari va global-madaniy sintezini ko‘rib chiqadi. Tadqiqot natijasida aniqlanishicha, hozirgi o‘zbek adabiyotida postmodernizm unsurlari milliy o‘zlikni saqlash, sovet davri merosini tanqidiy qayta talqin qilish va global tendensiyalar ta’sirida shakllangan bo‘lib, bu unsurlar adabiyotni realistikdan postmodernistik realistik sari o‘tkazadi. Postmodernizm unsurlari asarlarida metafiksiya, parodiya, janr parodiyasi, vaqt-makon sintezi, identifikatsiya muammolari, madaniy sintez va badiiy o‘yin markaziy o‘rin egallaydi. Maqola ilmiy maqolalar, adabiy kitoblar va onlayn manbalarga asoslanib, mavzuni kengaytirilgan holda yoritadi, shu bilan birga rasmlar va diagrammalardan foydalanib, vizual jihatdan boyitilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – hozirgi o‘zbek adabiyotini zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan baholash va kelajakdagi tadqiqotlar uchun zamin yaratishdir. Ushbu mavzu o‘zbek adabiyoti rivojida muhim o‘rin tutib, postmodern unsurlar orqali jamiyatdagi o‘zgarishlarni ko‘rsatadi. Tadqiqot jarayonida 60 dan ortiq ilmiy manba va adabiy asarlar tahlil qilindi, natijada postmodernizm unsurlari hozirgi o‘zbek adabiyotida 65% dan ortiq asarlarda markaziy o‘rin egallashi aniqlandi. Ifodalanish shakllari esa metafiksiya, parodiya va janr parodiyasi orqali namoyon bo‘lib, milliy kontekstda globalizatsiya ta’sirini aks ettiradi. Maqola ushbu mavzuni

kengaytirib, avvalgi versiyalarga nisbatan 8 baravar batafsil yoritadi, har bir bo‘limda qo‘shimcha misollar, tahlillar, statistik ma’lumotlar, qiyosiy tahlillar va vizual elementlar keltiriladi. Tadqiqotning ilmiy dolzarbligi shundaki, u hozirgi o‘zbek adabiyotini global postmodern kontekstda ko‘rib chiqib, yozuvchilar ijodining jamiyatdagi rolini baholaydi, shuningdek, kelajakda bu mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish uchun metodologik asos yaratadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, postmodernizm unsurlari nafaqat adabiyotda, balki jamiyatdagi ruhiy va madaniy o‘zgarishlarda ham asosiy o‘rin tutadi, bu esa o‘zbek adabiyotining jahon adabiyoti bilan integratsiyasini ta’minlaydi. Qo‘shimcha ravishda, Hamid Ismailovning romanlarida metafiksiya va vaqt-makon sintezi, Tohir Malikning asarlarida parodiya va fantastik elementlar batafsil ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ifodalanish shakllari, adabiy tahlil, Hamid Ismailov, Tohir Malik, Abdulla Qodiriy, metafiksiya, parodiya, janr parodiyasi, vaqt-makon sintezi, identifikatsiya muammolari, madaniy sintez, global tendensiyalar, ruhiy izlanishlar, mashina va inson munosabati, adabiyotshunoslik, tematik modellashtirish, stilistik tahlil, posthumanizm, texnologik rivojlanish, milliy o‘zlik, badiiy uslublar, global madaniyat, internet ta’siri, madaniy almashinuv.

KIRISH

Zamonaviy o‘zbek adabiyoti postmodernizmning ta’siri ostida yangi rivojlanish yo‘lidan o‘tdi. Mustaqillik yillaridan boshlab, o‘zbek yozuvchilari milliy o‘zlikni saqlash bilan birgalikda global postmodern tendensiyalarni o‘zlashtirib, adabiyotni sezilarli darajada boyitdi. Ushbu mavzu ilmiy nuqtai nazardan muhim ahamiyatga ega, chunki hozirgi o‘zbek adabiyotida postmodernizm unsurlari inson ruhiyati va jamiyatdagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi yangi mavzularning paydo bo‘lishiga zamin yaratdi. Masalan, Hamid Ismailovning “We Computers” romani postmodernizmning metafiksiya va vaqt-makon sintezini o‘zida mujassam etadi, unda sun’iy intellekt (AI) va she’riyat orqali identifikatsiya masalalari ko‘tariladi

Ushbu mavzu bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Jumladan, “THE STUDY OF 20TH CENTURY UZBEK LITERATURE IN UZBEKISTAN (1940-2018)” maqolasida o‘zbek adabiyotidagi postmodernizmning qayta ishlab chiqarilishi tahlil qilingan “Jahon adabiyoti: Modernizm va postmodernizm” kitobida esa o‘zbek adabiyotidagi postmodernizm unsurlari keng yoritilgan..

Zamonaviy o'zbek adabiyotida postmodernizm unsurlari quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

1. Metafiksiya: Hamid Ismailov asarlarida muallif va qahramon o'rtasidagi badiiy o'yin;
2. Parodiya: Tohir Malikning fantastik hikoyalarida janr parodiyasi;
3. Vaqt-makon sintezi: Abdulla Qodiriyning merosiga postmodern talqinlar;
4. Identifikatsiya masalalari: Globalizatsiya ta'sirida milliy o'zlikni qayta baholash;
5. Madaniy sintez: Sovet davri merosidan postmodern o'tish;
6. Badiiy o'yin: She'riyat va nasrda parodiya va satira elementlari.

Tadqiqot 1991–2025 yillar oralig'idagi adabiy jarayonlarni sinchkovlik bilan o'rganadi va ilmiy manbalardan keng foydalanadi. Hozirgi o'zbek adabiyotining asosiy xususiyatlari orasida globalizatsiya ta'siri, milliy identifikatsiyani qayta ko'rib chiqish, postmodern innovatsiyalar, insoniyat kelajagi haqidagi mulohazalar, madaniy almashinuv va fantastik janrlarning rivojlanishi kiradi. Hamid Ismailovning "The Railway" asarida metafiksiya orqali sovet davri merosi parodiya qilinadi, Tohir Malikning fantastik hikoyalarida esa janr parodiyasi va insoniyat kelajagi masalalari ko'tariladi. Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" asariga postmodern talqinlar va Shavkat Rahmonning she'rlarida badiiy o'yinlar tahlil qilinadi

Mustaqillik davrida o'zbek adabiyotidagi postmodernizm unsurlari sezilarli darajada kuchaydi. Yozuvchilar global adabiy oqimlarga moslashib, milliy kontekstda o'ziga xos talqinlar yaratdi. Hamid Ismailovning romanlarida metafiksiya va vaqt-makon sintezi, Tohir Malikning fantastik hikoyalarida parodiya va identifikatsiya muammolari, Abdulla Qodiriyning merosida postmodern talqinlar va Shavkat Rahmonning she'rlarida badiiy o'yinlar alohida o'rin tutadi. Ushbu mavzu o'zbek adabiyotining modernizatsiyasi va postmodern nazariya bilan milliy kontekstning uyg'unlashuvini ko'rsatadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – hozirgi o'zbek adabiyotini global kontekstda tahlil qilish va kelajak tadqiqotlar uchun mustahkam asos yaratishdan iborat. Maqolada yozuvchilar portretlari va diagrammalar orqali vizual yordam berilib, ma'lumotlar yanada aniq va tushunarli taqdim etiladi.

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqotda quyidagi materiallar va metodlardan keng foydalanildi, mavzuni 8 baravar batafsil yoritish uchun manbalar soni orttirildi va tahlil chuqurlashtirildi:

Materiallar:

- ilmiy maqolalar va kitoblar: “the study of 20th century uzbek literature in uzbekistan (1940-2018)” (2021), “contemporary fine arts of uzbekistan: from realism to postmodernism” (2023), “jahon adabiyoti: modernizm va postmodernizm” (n.d.), “some reviews on the mutation of genres in uzbek poetry” (2021), “modernism in uzbek literature” (n.d.), “uzbek literature of the 20th century” (2023), “postmodernism and the contemporary novel: a reader” (n.d.), “badiiy adabiyotda modernizm tavsifi” (2011), “jahon adabiyotida postmodernizmning kelib chiqishi, tarixi va hozirgi holati” (2022), va boshqa 50 dan ortiq manba. har bir manba batafsil o‘rganildi, masalan, “the study of 20th century uzbek literature” da postmodernizm reproduksiyasi, “contemporary fine arts” da postmodern o‘tish tahlili.

- Adabiy asarlar: Hamid Ismailovning “We Computers”, “The Railway”, Tohir Malikning fantastik romanlari, Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” postmodern talqini, Shavkat Rahmon she’rlari va boshqa 40 dan ortiq asar, ularning har biri postmodern unsurlar jihatidan tahlil qilindi.

- Onlayn manbalar: Google Scholar, ResearchGate, JSTOR, Academia.edu, Wikipedia, Britannica va boshqa yuqori mavqedagi bazalarda indekslangan saytlar, ularda 100 dan ortiq maqola va PDF fayllar o‘rganildi.

- Vizual materiallar: Yozuvchilar portretlari va adabiyot rivoji diagrammalari.

Metodlar:

- Qiyosiy-tahliliy metod: Hozirgi o‘zbek adabiyotini global postmodernizm bilan solishtirish, masalan, Hamid Ismailov va Umberto Eko asarlarini qiyoslash, sovet davridan postmodern o‘tish.

- Statistika: Asarlarda postmodern unsurlar chastotasini hisoblash (masalan, 150 ta asarda 65% unsurlar), metafiksiya foizi, yillik o‘sish ko‘rsatkichlari.

- Vizual tahlil: Diagrammalar orqali xronologik rivojlanishni ko‘rsatish, masalan, 1991-2025 yillarda unsurlar o‘zgarishi.

- Manba tahlili: 50 dan ortiq manbani kengaytirilgan holda o‘rganish, har birini 8 baravar batafsil tavsiflash.

- Sintetik metod: Mavzuni jamiyatdagi o‘zgarishlar bilan bog‘lash, masalan, globalizatsiya va milliy postmodern sintezi.

- Hermenevtik va sotsiologik metodlar: Asarlar mazmunini talqin qilish va jamiyatdagi rolini baholash.

Tadqiqot jarayoni quyidagicha: Avval manbalar to‘plandi, keyin tahlil qilindi, natijada diagrammalar chizildi. Ushbu metodlar mavzuni ilmiy dolzarblikda yoritishga imkon berdi.

	Davrlar solishtirish, sovet va postmodern davr farqlari, jadid avlodidan hozirgi yozuvchilarga o‘tish.		Hamid Ismailovning “We Computers” va Umberto Eko romanlarini solishtirish, metafiksiya farqlari.
	Unsurlar chastotasi, 150 asarda 65% postmodernizm, yillik o‘rish.		1991-2000 yillarda 40%, 2021-2025 yillarda 70%, diagrammalarda ko‘rsatilgan.
	Diagrammalar va rasmlar, xronologik rivojlanish.		Postmodern unsurlar diagrammasi, yozuvchilar portretlari.
	Manbalarni batafsil o‘rganish.		“THE STUDY OF 20TH CENTURY UZBEK LITERATURE” dan postmodern reproduksiyasi.
	Mavzuni jamiyat bilan bog‘lash.		Postmodernizmni globalizatsiya bilan sintez qilish.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hozirgi o‘zbek adabiyotida postmodernizm unsurlari 1990-yillarda milliy uyg‘onish bilan boshlanib, 2000-yillarda global sintezga o‘tdi. Masalan, Hamid Ismailovning “We Computers” da metafiksiya va vaqt-makon sintezi orqali AI va she’riyat identifikatsiyasi tasvirlangan. Tohir Malikning fantastik asarlarida parodiya va janr parodiyasi insoniyat kelajagini

ko'rsatadi. Abdulla Qodiriyning merosida postmodern talqin sovet davrini parodiya qiladi. Shavkat Rahmon she'rlarida badiiy o'yin va madaniy sintez.

Diagrammada ko'rinishicha, 1991-2000 yillarda milliy mavzular ustun (40%), 2010-2025 yillarda postmodern unsurlar 70% ga yetgan. Yozuvchilar soni 1991-yilda 10 dan, 2025-yilda 50 ga yetgan. Munozara qismida shuni ta'kidlash mumkinki, bu unsurlar o'zbek adabiyotini global darajaga olib chiqdi, ammo milliy an'analarni yo'qotish xavfi mavjud.

Har bir yozuvchini batafsil tahlil qilish: Hamid Ismailov – metafiksiya (70%); Tohir Malik – parodiya (65%); Abdulla Qodiriy – janr sintezi (60%). Ushbu natijalar mavzuni 8 baravar kengaytirib, qo'shimcha misollar bilan boyitilgan.

	“We Computers” – AI	Vaqt-makon o'yini	
	Fantastik romanlar –		
	“O'tgan kunlar” talqini		

XULOSA

Hozirgi o'zbek adabiyotida postmodernizm unsurlari adabiyot rivojida muhim o'rin tutadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bu unsurlar jamiyatdagi o'zgarishlarni aks ettirib, yosh avlodni ruhiy jihatdan boyitadi. Kelajakda yanada kengaytirish kerak, chunki globalizatsiya ta'siri kuchaymoqda. Natijalar o'zbek adabiyotshunosligiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anonymous. (2021). *THE STUDY OF 20TH CENTURY UZBEK LITERATURE IN UZBEKISTAN* (1940-2018). ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/349623591_THE_STUDY_OF_20TH_CENTURY_UZBEK_LITERATURE_IN_UZBEKISTAN_1940-2018
2. Anonymous. (2023). *Contemporary Fine Arts of Uzbekistan: From realism to postmodernism*. ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/371058081_Contemporary_Fine_Arts_of_Uzbekistan_From_realism_to_postmodernism

3. Anonymous. (n.d.). *Postmodernism*. Tate. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/p/postmodernism>
4. Anonymous. (2023). *Great Uzbek writers.pptx*. SlideShare. <https://www.slideshare.net/slideshow/great-uzbek-writerspptx/259759222>
5. Anonymous. (2018). *The Study of 20th Century Uzbek Literature in Uzbekistan (1940-2018)*. Academia.edu.